

המב"ם וצה"ל

השפעת המב"ם על המוכנות למלחמה

המב"ם היא הביטוי המובהק ביותר של היכולות המתקדמות של ישראל – צה"ל וארגוני המודיעין – להשגת מודיעין מדויק ולהפיכתו לבסיס לפעולה כירורגית. בעשור האחרון דווח כי הותקפו יעדים ברזולוציות שונות, משיירות נשק ועד מזוודות שנחתו בשדה התעופה הבינלאומי של דמשק, תוך הקפדה מרשימה על פגיעה ביעד עצמו והימנעות, אם הוחלט כך, מפגיעה בחיי אדם – בין השאר כדי לשמור על הקווים האדומים שנקבעו על ידי הצדדים במהלך הזמן.

תקיפות אלה סייעו בהשגת המטרה המרכזית כפי שהוגדרה – פגיעה ביכולות האויב וסיכול כוונותיו מבלי להידרדר למלחמה רבתי. ברור גם כי "השרירים" של המערכת האופרטיבית העוסקת במב"ם – יחידות המודיעין, חיל האוויר ומפעילי החימוש המדויק, ואפילו מי שעוסקים בתיאום לשם מניעת חיכוך (deconfliction) עם גורמים כגון רוסיה – התפתחו מאוד, עד כדי יכולת לבצע מספר רב של תקיפות, תוך אמון רב של מקבלי ההחלטות ביכולתו של צה"ל לעמוד במשימה.

ואולם במקביל הלך והתרחב הפער בין "צה"ל של המב"ם" ל"צה"ל של המלחמה". מדובר לא רק בהשקעת המשאבים העצומה בכסף ובכוח אדם אלא גם בקשב הפיקודי שנשאב, בדרך הטבע, ל"מערכה של עכשיו". לא פחות מזה ניכרה התרגלות לסטנדרטים של שליטה מודיעינית מוחלטת, יכולת לפעול כירורגית, הסתמכות על פעולה מנגד שאין בה הסתכנות בלחימה החותרת למגע קרוב (stand in) ודגש על אפס נפגעים לכוחות צה"ל. אך אלה לא יתקיימו בתרחיש של מערכה נרחבת, והשאלה אם וכיצד צה"ל ומפקדיו יצליחו לבצע בזמן את ההתאמה הנדרשת אליה נעשית חשובה יותר ויותר.

רוב מניינו ובניינו של צה"ל אינו מעורב כלל במב"ם. בניגוד לדוגמאות שהובאו קודם לכן – אשר הראו כי סטנדרטים גבוהים של רוח לחימה וחוסר השלמה עם אי-ביצוע, שנקבעו ביחידות קטנות ב"מב"ם" של פעולות התגמול, חלחלו לצה"ל כולו – יש במב"ם משום "פינוק" טכנולוגי, מודיעיני ומבצעי, המרחיב את הפער בין הגורמים העוסקים בו לבין אלה שלא, ובראשם זרוע היבשה.

בהקשר זה יש להזכיר את דבריהם של ראש אגף המבצעים לשעבר האלוף ניצן אלון ודנה פרייזלר-סווירי, כי "היתרונות של המב"ם שהיא משחזרה יכולות מבצעיות מסוימות, ובתנאים מסוימים היא יוצרת התנסות וחיכוך. אולם רוב סד"כ צה"ל אינו מעורב במב"ם. ראשית, במב"ם עוסקות קבוצות מסוימות בחיל האוויר, באמ"ן ובמטכ"ל ונישות מסוימות מאוד בחיל הים וביבשה. לכן יכולה להיווצר אשליה שצה"ל פועל, מצליח, משתכלל ולומד, אבל אלה נוגעים רק לחלקים מאוד מסוימים בצה"ל. שנית, גם בקרב הגורמים שעוסקים במב"ם אין דמיון בין העיסוק הממוקד של חיל האוויר ואמ"ן במבצע תקיפה מסוים, שבו ההכנה ממושכת ושבוי מרוכזים כל הקשב והיכולות, ומגיעים לתוצאה מעולה, לבין **התנאים במלחמה**" [ההדגשה במקור].⁷³

מספר דוגמאות ממחישות חשש זה. בימי האינתיפאדה השנייה, בשנות הלחימה של צה"ל בטרור, נהגו מפקדיו לפטור במשיכת כתף את מי ששאל מתי תרגלו הלוחמים והמפקדים פעולה במסגרות גדולות, או אפילו מתי לאחרונה נסעו שריונאים בטנק שלהם במסגרת תרגיל מחלקתי או פלוגתי. המפקדים טענו בתשובה כי העימות ביהודה ושומרון העמיד חיילים רבים תחת אש, ויש בכך כדי לייצר מוכנות למלחמה העולה על מה שניתן להשיג בתרגילים. כשנדרש צה"ל לעבור ל"מוד מלחמה", אפילו במערכה מוגבלת יחסית דוגמת מלחמת לבנון השנייה, צפו הקשיים במלוא עוצמתם בתפקוד הן ברמת הפרט והצוות והן במסגרות גדולות.

בהקשר שונה אך קרוב, העובדה שחיל האוויר אינו מתמודד עם חילות אוויר יריבים כבר עשרות שנים, והתרגל לפעולה באפס תקלות ואפס נפגעים, יצרה הילה שהפכה את עצם היפגעותו של כלי טיס מאויש לאירוע שיכול לשנות את קבלת ההחלטות ולייצר לאויב "תמונת ניצחון". במלחמת לבנון השנייה פעל חיל האוויר תחת הגבלות קשות, שפגעו במידה משמעותית באפקטיביות של הסיוע שלו לכוחות היבשה; נפילתו של מסוק יסעור בעת הטסת כוחות, במהלך האחרון של המלחמה, עצרה בפועל את התמרון כולו. אפילו בהקשר של מלחמת רוסיה-אוקראינה הוזכרה (גם על ידי גורמים בכירים) הפלתו האפשרית של מטוס של חיל האוויר על ידי הרוסים כסכנה שצריכה להשפיע על מדיניות ישראל באירוע גלובלי בעל משמעויות מדיניות מרחיקות לכת.

המב"ם עודדה גם את החשיבה שלפיה עליונות טכנולוגית תפתור הכול, ולכן יש להנחילה גם בתנאים שספק אם תפעל בהם באורח מושלם, בראש ובראשונה בתמרון היבשתי. כשם שמפקדים העידו לאחר מלחמת לבנון השנייה כי הם התקשו לעשות את המעבר מן הפעילות

73 אלון ופרייזלר-סווירי, "ריצת מרתון ותקיעת מקלות בגלגלי האויב", 23.

ביהודה ושומרון ללחימה מול אויב במערכה, כך מבקש צה"ל למצוא לסוגיות כמו התמרון היבשתי פתרונות קסם טכנולוגיים, שספק אם אכן יתפקדו בתנאי הכאוס של המלחמה. במישור הפיזי, "קרב החימושים" שהתפתח במסגרת המב"ם – שבו חיל האוויר מטיל כמות הולכת וגדלה של חימושים יקרים וארוכי טווח, המתעצמת ככל שהאויב משקיע מאמץ ביירוטם, ומפנה לכך את האמצעים שהוקדשו בעבר לפגיעה במטוסים עצמם – הוזכר כגורם חשוב במה שכונה "האנורקסיה" של צה"ל, הפוגעת ביצירת המלאים הדרושים לעת מלחמה. בלי להיכנס למספרים מדויקים, מספיק להכפיל את המספר שבו נקב האלוף (מיל) אמיר אשל ("שלוש ספרות") של כמות החימושים הנדרשת כדי להבטיח פגיעה במטרות, על מנת להבין שמדובר במספרים שיש להתחשב בהם ביחס לכמות שצה"ל מבקש לאגור לקראת תרחיש הייחוס שאליו הוא נערכ.

ואחרון ואולי חשוב מכולם, הנחיית-העל (הלא-מוצהרת אך ברורה בפועל) של המב"ם "רק שלא תהיה מלחמה" עלולה לפגוע בכלל שטבעו אלון ופרייזלר-סווירי, אשר לפיו "הרוצה במב"ם יכון למלחמה". הם מרחיבים ואומרים כי "חיוני לייצר הרתעה שבה הצד השני יבין שאם תתפתח הסלמה רחבה עד כדי מלחמה, ישראל תנצח בה. הרעיון במב"ם הוא לעצור לפני ההידרדרות אבל מעמדת חוזק. לשם כך שני הצדדים צריכים להשתכנע שבמקרה של הסלמה ישראל תנצח בסופו של דבר (בין אם במלחמה ובין אם בהסלמה מקומית) [...] התנאי המרכזי לקיום המב"ם צריך להיות המוכנות להסלמה ולמלחמה כוללת".⁷⁴ ואולם, מהניתוח לעיל עולה כי ספק אם התנהגותם של הצדדים כיום מבטאת ביטחון כזה בתוצאותיו של עימות אפשרי.

לא רק מפקדי צה"ל מתרגלים לכך שמניעת מלחמה היא הציווי העליון מאחורי כל פעולה, אלא גם האויב מניח שישראל תעשה הכול כדי להימנע ממנה, ומוצא דרכים משלו לסכל חלק ממטרות המב"ם ואף להתכונן למלחמה דווקא בחסות הקווים האדומים, שישראל מקבלת אותם. דוגמאות לכך הן העברת ייצור טילים מדויקים לתוך תחום לבנון; הצטיידות במערכות הגנה אווירית שיקשו על פעולה אווירית "סטנד אין" בעת מערכה גדולה; תעוזה הולכת וגוברת של חזבאללה בהפעלת הכוח, דוגמת שיגור כטב"ם אל עבר אסדת הגז 'כריש' קודם לחתימת הסכם הגבול הימי בין ישראל ללבנון. בכל אלה, היבטים בחומר וברוח, יש למב"ם השפעה שלילית על מוכנותו של צה"ל למלחמה.

74 אלון ופרייזלר-סווירי, "ריצת מרתון ותקיעת מקלות בגלגלי האויב", 19.